

חווה לוקר

לבית ון דר הורסט

ים של דמעות ואהבה

חלק שלישי

© כל הזכויות שמורות למחברת.

אין לשכפל, להעתיק, לצלם, להקליט,
לאחסן במאגר מידע, לשדר או לקלוט בכל
דרך או בכל אמצעי אלקטרוני, אופטי,
מכני או אחר - כל חלק שהוא מן החומר
שבספר זה.

שימוש מסחרי מכל סוג שהוא בחומר
הכלול בספר זה אסור בהחלט אלא
ברשות מפורשת בכתב מהמחברת.

אוד מוצל מאש

בת עשרים הייתה
כשהגיעה הבחורה
המומה וחרדה
עייפה ורצוצה
מתוחה ומיואשת
כפופה ומבושת.

לארץ הגדולה - אמריקה -
מפולין שלאחר המלחמה
לאליס איילנד.
מה נורא,
אם היהודייה הקטנה
שעברה את אושוויץ
ולבדה חזרה,
לא תמצא משפחה במהרה
בארץ החדשה?
ישלחו חזרה...

לאן?
איש לא ידע.
לפולין ההרוסה?

כי כששלחו אותה לארצות הברית,
דרשו שלטונות ההגירה הבטחה
שיהודי עם עבודה,
רצוי כמובן קרבה מדרגה ראשונה,
ואם לא, שתהיה משפחה אחרת
או שתהיה איזו חתונה.

דודו של יהודה, ישראל שמו,
נפש טובה,

היה מבוגר משרה בשמונה שנים,
לא ראה אותה ולא ידע
אם יאהב אותה - או מה...

אך כדי שיהודייה תקבל
רישיון הגירה
אחרי התלאות שעברה
להתחתן עמה מיד הציע.

עזר האל והאהבה ניצתה
כאש הייתה, כבעירה,
שכרו הטוב קיבל ישראל
ובנו בית - ובנו קן.
שלוש בנות נולדו לימים
ושרה למדה להיות גנת.
אשה ואם טובה הייתה
ושופעת אהבה!
קרנה על סביבתה חום ואהבה
למרות כל מה שהיא עברה.

שמחה גם בעבודתה
והצליחה בכל מעשה ידיה.
אשה חסודה הייתה
בלי מרכאות, במלוא מובן המילה.

אחרי מלחמת ששת הימים ממש
הגענו אנו עם ילדינו
לארצות הברית.
הגענו לניו יורק ובעצתם
לשכונתם, כי כך אמרה שרה:
"יש לך שני ילדים קטנים.
אם שניכם תלמדו ותעבדו,
אוכל להיטיב ולהיות לך לעזר
עם שלוש בנותיי
(הן היו כבר בגילאי ה'טיפש עשרה'),

ובשבתות נהיה יחד
ותראי שיהיה נהדר".

היא ומשפחתה אכן
אימצו אותנו אל לבם
משפחה כפי שמעולם לא חווינו.
בנותיהם שיחקו עם הילדים באהבה,
הזאטוטים - אז בני שלוש וחמש בהתאמה -
שרה שיחקה אתם משחקי גן
ולימדה אותם שירים באנגלית.

שרה ואני הפכנו חברות
למרות פער הגילים
וישבנו שעות רבות במטבחה ודיברנו.
הרבה כוסות קפה שתינו.
הייתי בת עשרים וחמש
ובפעם הראשונה ובהיסוס רב
דיברתי על העבר הכאוב
וכן עשתה גם שרה
למרות שהיא עטפה אותי בצמר גפן
שלא אפגע עוד יותר,
ולא התחשבה בעצמה.
הייתה מלאך!
הייתה בעלת גוף מלא
והחיבוק שלה היה של
"אמא אדמה" חזק, מנחם ואוהב!

כשגמרנו את הלימודים
אחרי ארבע שנים
הקשר שנרקם היה חזק ביותר.
נפגשנו עוד פעמיים -
פעם בחו"ל ופעם בארץ.
כמובן בנינו על חגיגת שמחות ביחד
בעתיד - בר מצוות, חתונות וכדומה.
אך הגורל רצה אחרת...

קרה אסון!
רצו השמיים את המלאך
קרוב אליו
ובאור ירוק, במעבר חצייה
נדרסה שרה למוות.
האסון ששם קץ לחייה של
שרה ז"ל לקח לי עוד אשליה.

אי אפשר אף פעם לסמוך
על אושר מתמשך.
הרגשתי נבגדת...
שרה חסרה לי נורא!

עוד אדם
שכה נקשרתי אליו
אבד לי לעולם...

בן זוגי

כה נורא הוא העבר, כך חשבתי לי.
אין משמעות למחר,
אך מחר רדף מחר
והחיים לבסוף היטיבו עמי
בעזרת האל, לשמחתי.
בת שמונה עשרה בלבד הייתי,
כשפגשתי אדם נהדר ומיוחד.
גם הוא היה במלחמה
והוא הבין אותי במיוחד
והוא הקשיב.

דיברנו שעות וימים
על נוראות השואה,
בגלוי בלי פחד,
על הפלצות, על הזוועות,
והוא הזדהה!
הכיר את הולנד
וגם הוא היה מוחבא,
באותה ארץ, באותה מלחמה.

נישאנו.
אהבתי שוב כל כך.
וכשנולדו ילדינו
בירכתי על כך.

גרמניה ארץ הלידה של סבא

2003

יום אחד בבוקר
החליטו סבא, אור וספיר
לצאת לדרך לִנְסְטֵרבורק,
מחנה הריכוז במזרח הולנד,
שם אספו הגרמנים את יהודי הולנד
וכן את יהודי גרמניה שנתפסו
בעוברם את הגבול,
לפני ששלחו את היהודים הלאה משם
מזרחה אל מותם.

איני רוצה לכתוב כאן
על הביקור הזה.
כתבתי עליו בהרחבה
במקום אחר,
כשביקרתי שם
עם יהודה, רחלה ואלחי.
גם לא הייתי באותו יום
עם אור וספיר ועם יהודה,
כך שלא אכתוב מסיפורי אחרים.

אחרי הביקור,
בפנות השלושה מזרחה,
כך סיפרו לי,
התחזק הגשם עד כדי כך
שסבא והבנות פה אחד
החליטו באמצע הדרך לגרמניה,
לביתו של סבא, שם נולד,
לוותר ולהישאר בהולנד.
אני מלכתחילה לא רציתי

להיות עוד פעם -
לא בִּסְטֵרבוֹרְק
ולא בגרמניה -
וכך החליטו השלושה
ש"מחר עוד יום".

למחרת בכל זאת
נסעתי אתם לטייל
לכל מיני מקומות,
וחשבנו אולי רק נעבור
את הגבול לכמה דקות,
לראות את הבית של סבא ונחזור,
ואני אבלע את "הצפרדע".

אך שוב רצה הגורל
ולא הגענו לגרמניה.
למזלי, ולא היה קץ לרווחתי,
אין ספק כי עשינו
מה שהיינו אמורים לעשות.
אולי זה היה אות משמיים!

החננוכיה

במסע שורשים שלנו
עם רחלה ואלחי (1989)
החלטנו לעבור את הגבול
מהולנד לגרמניה למשך
זמן קצר כדי לראות
את הבית שסבא בו נולד
וגר בו עם הוריו ואחותו
עד גיל שנתיים.
סבא נולד ב-1936.
ובשנת 1938,
בנובמבר אחרי ליל הבדולח
וכל מה שקרה,
ישב אביו בבית הסוהר
לזמן מה,
נסה המשפחה מעבר לגבול
להולנד השכנה.

קצרה מאוד הייתה הנסיעה
במכונית מ-Winterswijk
ל-Borken שבגרמניה,
שכן על הגבול הם גרו.
ידענו כתובת,
רצינו לצלם את הבית,
אולי להיכנס לראות,
אולם היססנו מאוד
לדרוך על אדמת
אותה ארץ.
עצרנו את המכונית
דקות לפני הגבול, עדיין
בצד ההולנדי.
רחוב יפה עם בתים נאים

ומטופחים משני צדיו
כשסבא מספר לנו
שבאחד הבתים שהה אצל
יהודים ושםם
de Leeuw,
ממש אחרי הבריחה מגרמניה,
בגיל שנתיים, שהה שם
ונשאר אצלם כמה חודשים.

הסתכלנו מסביבנו וכבדרך
נס ראינו באחת הווילות
בין הפרחים בחלון
מוצגת חנוכייה!
נכנסנו לראות את השם,
ואכן השם שסבא הזכיר
לפני דקותיים!
צלצלנו. לא היה מענה,
והחלטנו לנסוע לראות את הבית
ולחזור תוך שעה לשם!
נסענו, לא מצאנו,
שאלנו באנגלית,
לא רצינו לדבר גרמנית,
והנער הסביר בגרמנית,
ועשינו עצמנו לא מבינים.
הגענו, צילמנו,
דפיקות לב לארבעתנו,
הרגשה זוועתית ממש.
חשתי צורך להקיא!
ומיד הדבקתי את רחלה
בהרגשתי.
יהודה ואלחי גם הם רצו רק
לצאת משם
ולכן שמחנו שהבית נדם.
כשהפעמון התריע
איש לא הופיע.

חזרנו להולנד
"בריצה קלה"
ושבנו לבית עם החנוכייה...
למרבת הפלא,
הפעם נפתחה הדלת,
ובעיני האיש הייתה
תמיהה.
רק יהודה ואני עמדנו שם,
ויהודה את עצמו הציג
בשמו וגם הסביר
מתוך הנחה
שאולי היו אלה הורי האיש
או הורי אשתו, שגרו שם אז.
אותו מקום, אותו שם.
אך האיש לא קרא לאשתו
ואמר בנחישות שהוא
לא יודע ולא מבין בנושא!
הרגשנו כאילו אמר:
"שלום ולא להתראות".

היינו זקוקים ארבעתנו
דחוף לקצת נחמה,
למעט שתייה,
למנוחה נפשית
אפילו לשירותים,
אך בסביבה הקרובה
מצאנו רק פאב
שמכרו שם רק בירה.
יהודה שתה כדי שנוכל
להשתמש בשירותים.
השעה הייתה שבע אך
כבר החשיך.
נסענו מהר,
מחינו דמעות
והגענו לאיזה מרכז,

שם מצאנו
בית קפה נורמלי.
זה כבר לא עזר.
לא דיברנו בדרך הארוכה
לאמסטרדם, שם היה המלון...
כל אחד היה שקוע במחשבותיו.

ביקור בגרמניה

מכרים מספרים
שאת חופשתם הם מבליים
בארץ מולדתם גרמניה...

הם מספרים
כי פספורט מוציאים
מחדש משם...
וגם לילדיהם
כי מגיע להם...
כי זה עשוי להיות
אולי פעם נוח
כך הם אומרים...
ואני נדמתי
ואני נדהמתי
ואני נאלמתי.

וכי מה יש לומר?
והם מוסיפים כבהרהור:
"היה יפה שם בעבר הרחוק.
הנוף לא השתנה".

מה השתנה?

שאלה רטורית,
אמרתי לעצמי.
האדמה רוויה בדם,
רוויה בדם
של מיליון
תינוקות וילדים,
רוויה בדם
שישה מיליון יהודים

בגרמניה הארורה!

ובמחנות עטיפות מסטיק
כמו גם שקיות ריקות
של טוגנים,
פחיות ריקות של
משקאות קלים,
הכול - סימני חיים.
ליד קולות
בני נוער עליזים
וכן קולות
שקטים ובוכיים,
אנשים
מכל הגילאים והדורות
מכל הסוגים והדתות.

דורות שניים שלושה עברו
ויש אומרים עוד מעט
מעולם החיים יעברו
ולא יישארו מי שמ"יד ראשונה"
עוד יספרו.

ארץ מקוללת,
אדמה מקוללת.
מי לארץ כזו,
למולדת כזו,
לחופש ייסע
ולה "מולדת"
בכלל יקרא?
מי ירצה עבר כזה?
ומי בה ייהנה?

האם לפספורט כזה
או לחופשה כזו
יקראו מזוכיזם?

וסטרבורק בהולנד

קיץ 1989

"הלוך ילך, ובכה"

("שיר המעלות", תהילים פרק קכ"ו, 6)

הלכנו - יהודה, רחלה, אלחי ואני -
לראות את המקום הנורא
שבו שהו הוריי ואחי ז"ל
בשנים 1942 (אבא) ו-1943
(אמא ואחי בן פחות משנתיים).
המחנה שבמזרח הולנד היה
מחנה מעבר, נוראי, שבו שהו
שבועות או חודשים עד שהועברו
למחנה המוות סוביבור שבפולין.

השתאינו ונדהמנו -
לראות שןסטרבורק של 1988
הוא יער יפהפה מטופח,
ובו פרחי בר של יער רגיל ומלא ציוץ ציפורים
כאילו לא קרה שם דבר.

המסלול שהתווה ממגרש החנייה,
איזו אירוניה, הוביל למוזיאון
שהתיימר להראות ולהשמיע
מה היה שם אז...
לא טרחו לתרגם מהולנדית את הקלטות והסרטים,
כך שתיירים או הדורות הבאים
אינם מבינים ללא ליווי של מתורגמנים.

משם הוביל אותנו המסלול הארוך לאתר הזיכרון,
ומזעזע היה בעינינו, שפה ושם גרים אנשים
בבתים הפזורים בשבילי היער,

צדק צעדינו מלכת ברחבתנו
קרב קצונו
מלאו זמנו
כי בא קצונו:
ה'תשנ"ח

כמו אז, מתעלמים וגרים בשלווה
בגיהנום...
אפילו ציוץ הציפורים היה גם לפני יובל שנים
כאילו לא עברו אסירים, רעבים ובוכים...
תיארת לי אנשים צולעים, בוכים, נגררים
ונשים עם ילדים ותינוקות
שהחלב עדיין לא יבש מהנקתם.

במוזיאון היה סיפור, מִבֵּין מאות סיפורים,
על ילדה קטנה שהחזיקה כלבלב
חבוי בכיס מעילה
בדרך הכול כך ארוכה ועצובה.
כנחמה היא את הגור ליטפה
ואז השומר ההולנדי, שייצג את הגרמני,
תפס אותה.
הוא נתן לה בחירה: או הגור או הילדה,
שתבחר אם היא תלך אל מותה
או הגור יקבל בראשו ירייה.

מה שהתחדש אחרי יובל שנים
היה דור חדש של ציפורים
וכן מגרש חנייה ושלטים
שכיוונו לאן ללכת כדי להגיע
לאתר הזיכרון -
לפסי הרכבת השבורים ללא מוצא
כסמל לדרך שממנה לפני יובל
לא הייתה יציאה, רק כניסה,
ולגל-עד לכל הנרצחים.

הלכנו והלכנו כי המסלול נראה אין סופי,
ודמעותי החרישיות ירדו על לחיי.
התערבבו הדמעות עם הגשם הדק
שירד כל העת ללא הרף,
כאילו גם השמיים הרגישו אותנו.
הגשם הדק והרך אופייני לקיץ ההולנדי

אך נדמה היה לנו
שהגשם נועד להישטף ולהתערבב
עם דמעות שירדו מן הלב.

כתוב "הלוך ילך בכה",
אולי הכוונה הייתה ליום הזה
ולמצב הזה, שבו דמיינתי את ההולכים
לפני כיובל שנים - ולא מרצונם החופשי.
באתר הזיכרון אמרו יהודה ואלחי
תפילה לעילוי נשמתם
של כל בני משפחתנו, שאינם.

האמן שאצל הוריו התגוררו סבא והוריו

(לפני המחבוא)

ב-Wetstraat שבעיר Arnhem
חנינו, מאי 2003, והתחלנו ללכת
אור וספיר, סבא ואני.
הרחוב קטן, ומצאנו מיד
את הבית.
שם האיש בן השמונים ושתיים
ון-דר-הורסט (שם הולנדי נפוץ),
מה שכמובן הקל מאוד על החיפוש.
סבא צלצל וסימן לנו לבוא.

האיש תיאו
הכיר את סבא ואותי
מביקור קודם
ושמח מאוד לראותנו שוב.
פתח והכניס אותנו לקומה התחתונה
שם בזמנו גרו ההורים של סבא יהודה
ודודה אינגה, בזמן המלחמה.
סבא סיפר שהם ענדו את הטלאי הצהוב
הידוע לשמצה, המודיע קבל עם ועולם
על יהדותם.
איך לא פחדו?

תיאו עדיין מפסל, מצייר, עובד בעץ,
מנומס כדרכו, הציע שתייה וכיבוד.
דיברנו אתו על פוליטיקה
ועל משפחולוגיה,
על הימים ההם של שנות הארבעים
של המאה הקודמת,

ועל עיסוקיו היום.
הוא איש צלול, חכם, שנון ועדין
וזוכר את סבא כילד בן חמש-שש,
בלונדיני, חייכני וחמוד.
הוא צייר מספר פעמים את תמונתו
של סבא, ותמונה אחת נמצאת אצלנו בבית.

תרגמנו לספיר ולאור את השיחה,
נפרדנו והצטלמנו לפני הבית,
ויצאנו לדרכנו - לא לפני שהבטחנו
להשתדל לבקר שוב!

דצמבר 2003
תיאו - זכרו לברכה!
הערב קיבלנו מעטפה גדולה,
בפנים הייתה הודעה עצובה.
פתחתי את המעטפה
כשידיי רועדות בגלל השם שמאחורי
המעטפה,
שם בנו של תיאו האמן
לא ייאמן ...
רק עכשיו, כאילו עתה,
כתבתי שהבטחנו לבקר בפעם הבאה,
רצה ה' והדבר לא יתבצע!

גזע העץ "רב הקומות"

2003

טיול שורשים: סבא יהודה, אנוכי,
אור בת שלוש עשרה וספיר בת אחת עשרה.

כך הבנו מסבא את הדברים
מוזרים מוזרים!
הוא ראה בהיותו אולי בן שבע
את המראה הלא ייאמן
שלא עזב את זיכרונו
עד עצם היום הזה -
גזע עץ ובתוכו שכבות
ובתוכו מעין מיטות!
ילדים קטנים לפי אורכו של סבא,
שכבות שכבות לגובה,
שכבו לשנת לילה,
מפני שלא היה להם מקום אחר
להסתתר!

החלטנו לחפש את העץ:
ידע סבא באיזו עיר,
ידע סבא שהוא הובא
באותו לילה שראה את המראה
לבית ליד העץ,
וזכר את הבית.
כמו כן זכר סבא
שהייתה בסביבה
כנסייה עם חלונות
מסוימים שנראו
כך ולא אחרת,
אך את ראש הכנסייה לא ראה,

אולי היה נמוך מדי?
יצאנו לחפש
מלאי מרץ, מלאי סקרנות,
מלאי צורך פנימי ורצון חזק!
הגענו לעיירה מדהימה ביופייה,
ולפי תחושת הבטן של סבא
התחלנו לחפש.
חיפשנו את הכנסייה
וגילינו שיש שתי כנסיות בסביבה,
אבל לפי החלונות סבא ידע
בבטחה שאחת יורדת מהפרק.
הגענו בטיול רגלי מהכנסייה
של סבא לבית שהתאים לזיכרונו.
גשם חזק החל לרדת,
אבל הנורא מכול - העץ נעלם!

הייתה שם הרבה בנְיִיה חדשה
אולי בגלל זה כרתו אותו?
מה נעשה?
נצלצל בפעמון
כי הבית זה הבית!
אך אף אחד לא היה בנמצא.
עשינו סיבוב במכונית,
עצובים ומאוכזבים,
נחושים לחזור, אך הנחנו לנושא,
אולי מתוך ייאוש
או מתוך חוסר תכליתיות,
כי מה כבר היינו מוצאים
בגזע עץ כרות,
שסבא ראה בו ילדים מסתתרים?

התאטרון הלאומי באמסטרדם

פעם אחת נסענו רחלה ואני
להולנד
להריח פרחים,
ללבן עניינים,
לשתות המון קפה ובירות,
לשוט על התעלות
ואת הראש לנקות...

מצאנו מלון קרוב למרכז,
קיבלנו חדר עם חלון גדול ורחב,
קנינו זר ענק של צבעונים
בצבע אדמה
ואגרטל קיבלנו מהקבלה,
שתהיה בחדר אווירה.
החלטנו שבוע ליהנות
הנאה שלמה
ולא לדבר כלל
על השואה!

למלון קראו "רמברנדט".
החשמלית עברה ממש לידו,
ואין ספור פעמים ביום
ירדנו בתחנה, חצינו,
תלוי לאיזה כיוון היו מועדות פנינו
וצעדנו מהר למלון הציורי,
לחדרנו החמוד והביתי.

בכל פעם שירדנו או עלינו
לאותה חשמלית,
ראינו שלט ברחוב מולנו
ש"קרץ" לעברנו.

במודע או שלא במודע
לא קראנו אותו מקרוב,
אך ביום האחרון,
כיוון שטסנו בלילה
והיום היה כולו לפנינו,
לא התאפקנו ועברנו
אל המדרכה שמעבר
למדרכת פסי החשמלית
וקראנו:

"התאטרון הלאומי לשעבר -
מוזיאון לזכר מאות אלפי יהודי
הולנד שהושמדו בשואה,
ונשלחו מהתאטרון דאז
למחנה המעבר וסטרבורק
ומשם מצאו רובם את מותם
במחנות המוות.
הנכם מוזמנים להיכנס
הכניסה חינם..."
הרגש חייב, דחף להיכנס.

חלק שני

נכנסנו בחרדת קודש,
מה עוד שידענו
שהוריי וכל משפחתי אכן עברו
את המסלול של התאטרון
ולאחר מכן המהלך הידוע.
וכפי שהגורל רצה,
המלון היה ממוקם בדיוק מול
התחנה שבה ירדנו יום יום
כמה פעמים.
גם נראה לנו הדבר...
בפנים ראינו על הקיר
שמות שמות ועוד שמות
ומצאנו שם הרבה משמות

Horst van der, Meijer, 1-4-1935 Amsterdam, 21-5-1943 Sobibor.
 Horst van der, Mia Ali, 28-11-1932 Alkmaar, 11-6-1943 Sobibor.
 Horst van der, Michael, 8-1-1922 's-Gravenhage, 30-9-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Mina Henriette, 11-9-1872 Harderwijk, 9-11-1942
 Auschwitz.
 Horst van der, Moses, 8-12-1899 Wageningen, 11-12-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Philip, 3-1-1942 Amsterdam, 26-10-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Pietje, 27-7-1935 Assen, 26-2-1943 Auschwitz.
 Horst van der, Raphael, 25-12-1915 's-Gravenhage, 30-4-1943
 Auschwitz.
 Horst van der, Reina, 28-9-1934 Amsterdam, 9-4-1943 Sobibor.
 Horst van der, Reina Marianna, 17-12-1880 Harderwijk, 9-11-1942
 Auschwitz.
 Horst van der, Rita, 8-3-1877 Lienden, 27-11-1942 Auschwitz*.
 Horst van der, Roozje, 2-9-1925 Amsterdam, 28-5-1943 Sobibor.
 Horst van der, Saartje, 25-9-1919 Rotterdam, 30-4-1943 Auschwitz.
 Horst van der, Saartje, 26-2-1929 Rotterdam, 9-8-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Saartje, 15-4-1936 Rotterdam, 26-10-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Salmoes, 22-7-1895 Hangeveen, 31-1-1943 Auschwitz.
 Horst van der, Solomon, 11-3-1909 Rotterdam, 18-8-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Salomon, 22-7-1915 Wageningen, 14-5-1943 Sobibor.
 Horst van der, Salomon, 5-12-1923 Rotterdam, 23-4-1943 Sobibor.
 Horst van der, Sakmen Joel, 6-7-1903 Steenwijk, 30-6-1944
 Midden-Europa.
 Horst van der, Sesson, 25-12-1915 's-Gravenhage, 30-9-1942
 Auschwitz.
 Horst van der, Samuel, 19-8-1876 Hangeveen, 26-3-1943 Sobibor.
 Horst van der, Samuel, 28-11-1937 Rotterdam, 9-8-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Sara, 24-2-1904 Wageningen, 34-3-1943 Auschwitz.
 Horst van der, Saren, 8-2-1901 Meppel, 30-9-1942 Auschwitz.
 Horst van der, Amstrongen van der, Heester, 11-9-1914 Haarlem, 14-5-1943
 Sobibor.
 Horst-Beetzberg van der, Fransje Marie, 30-6-1918 's-Gravenhage,
 2-7-1943 Sobibor.
 Horst-Beetzberg van der, Mary Louise, 7-31-1922 's-Gravenhage,
 16-7-1943 Sobibor.
 Horst-Doornstra van der, Betje, 12-8-1906 Groningen, 19-10-1942
 Auschwitz.
 Horst-Branden van der, Jodje, 7-3-1893 Rotterdam, 23-6-1943 Sobibor.
 Horst-Cousin van der, Judith, 24-2-1910 Amsterdam, 28-1-1944
 Auschwitz.
 Horst-Gennebreem van der, Johanna, 30-8-1894 Bollen, 5-10-1942
 Auschwitz.
 Horst-Geisman van der, Ester, 20-7-1887 Karlsruhe, 14-5-1943 Sobibor.
 Horst Gruen van der, Engelina, 5-10-1921 Amsterdam, 30-9-1942
 Auschwitz.
 Horst-de Groot van der, Catallica, 5-1-1889 Dinxperlo, 23-4-1943
 Sobibor.
 Horst-Katz van der, Betje, 27-10-1863 Donsburg, 7-12-1942
 Auschwitz.
 Horst-Ketillapper van der, Rosa, 25-8-1909 Amsterdam, 9-4-1943
 Sobibor.
 Horst van der, Kleer van der, Eva, 15-5-1888 's-Gravenhage, 16-4-1943
 Sobibor.
 Horst-Klevoz van der, Jeanna, 20-5-1905 Rotterdam, 9-8-1942
 Auschwitz.
 Horst-Kurzweil van der, Edith, 29-11-1910 Gönzburg, 30-4-1945
 Bergen-Belsen.
 Horst-Leezer van der, Dina, 21-4-1869 Rheden, 19-2-1945 Auschwitz.
 Horst-Mahroom van der, Saartje, 23-7-1860 Hangeveen, 5-10-1943
 Auschwitz.
 Horst-Meijer van der, Janje, 17-7-1875 Oude-Pekela, 14-5-1943
 Sobibor.

אלה שמות המשפחה של

אבות ואמהות

רודים ודורות

אחים ואחיות

בני רודים

סנים וסנכות

104.000 בני אדם

104.000 יהודים

רבים מאנסטרום

ונשלחו הרחק מהולנד

והושמדו

בני משפחתנו.
היו שם פוסטרים ותמונות
שהמחישו לנו את שכבר ראינו
חוץ ממודעות המפרסמות הצגות,
תמונות מההצגות ש"היו צריכות להימשך"
אך הופסקו בברוטליות
בגלל "פלישת היהודים למקום".
בעצם לא רצינו לראות עוד ועוד תמונות
שוב ושוב על השואה, אך היה שם ספר
עם כל השמות של יהדות הולנד
שהושמדה.
מצאנו את רשימת השמות
המלאה של משפחתנו,
שלא הייתה קודם לכן בידינו
וכמובן צילמנו את הדפים האלו.

בצאתנו משם גילינו עוד משהו מדהים:
ממול, כלומר ממש קרוב בצד המלון,
היה שלט זיכרון בחלון
לזכר הפעוטון והמטפלות
שנרצחו, שנשחטו והושמדו
על ידי הנאצים ועוזריהם...
הם בוודאי התכוונו גם לבוגדים
ולמלשינים ההולנדים ימ"ש!

מה היה הסיפור?
בתאטרון היו המון מאוד תינוקות ופעוטות.
הנאצים הרשו לגננות ללכת אתם
לכמה שעות ביום לטייל
כי הם, הגרמנים, לא סבלו רעש ובכי.
הגננות הלכו לפארק שבהמשך אותו רחוב
וגם לפעוטון ממול.
אמנם הילדים נספרו,
אך הגננות הצליחו בכל יום ויום להציל
שניים עד שלושה תינוקות או ילדים,

ועל כך, כאשר נתפסו, שילמו בחייהן, נספו,
אך הילדים בינתיים ניצלו!

הרבה אסונות והרבה נסים התערבבו
ללא ספק!
רחלה ואני חזרנו למלון באווירה קודרת
אך עם סיפוק שעשינו זאת!

עוד רגשי אשמה

שלב שלישי בחיי,
אותי עוברים רגשי אשמה
במיוחד כבדים.

כמו בשלבים הקודמים
מביעה אותם בשירים.

חלק בבטן החזקתי
כי פשוט מדי עייפתי...

כרגע הם באופיים
יותר בוגרים,
רגשי האשמה,
והגיע הזמן
והבשילו להישמע!

בשלב הראשון של חיי,
בילדותי זה היה,
הייתי צריכה לומר "תודה"
כי ניצלתי מהתופת
מאימת המלחמה.

רגשי אשמה?
אלא מה?
מגיל ארבע!
אך עם הזמן עברה ילדותי
והגיע יום הולדתי.

תודה שאת בחיים!
תודה שהחביאו
אותך אנשים,
תודה שלקחו אותך
יהודים,
אסירות תודה,
רגשי אשמה
על כל מעשה "נורא"
מצד הילדה...

ואז ... עברו השנים.
הייתי בת שמונה עשרה,
פגשתי את בן זוגי,
התחתנו באותה שנה.

השלב הבא
של רגשי האשמה
והשאלה הייתה:
למה מתחתנים
כל כך בחופזה?!
למה לא גומרים
תואר שני, שלישי,
לפחות, אמא אמרה,
"ילדה כה חכמה".

ועוד שאלות וטענות
ואיסורים מפורשים,
ולמרות רגשי האשמה
היינו נחושים.
אחרי איומים שנתחתן
ברבנות אפילו,
הסכימה ממי
כדי שלא יהיה לא נעים
כאילו...
גם הריון לא נראה לה

ולא מצא חן...
הרי הבטחתי לה תואר
קודם לכן!
אחרי שהילדים נולדו
הדברים בשבילנו הסתדרו:
הילדים היו "מחונכים"
אפילו לפי דרישות ההורים.
הלימודים היו "גמורים"
ולכאורה לא היו
תלונות ומרמורים.

האם נגמרו רגשי האשמה?
לא כל כך במהרה!
כי עבדתי יותר מדי
ולא נתתי לילדיי מזמני די...
אין צורך להמשיך בסיבות
כי אצלי הן נעוצות.
אילו הייתה לי אז החוכמה
שיש בי היום, לעת בינה,
הייתי דוחה דברי אחרים
ועושה את אשר לי נראה מתאים!
אך מה עם רגשי האשם?
הם ישארו שם, לעולם.

תודה וסליחה

2005-1944

הילדה למדה מתחילתה
אצל אבא ואמא "מחבוא"
לומר "תודה", "בבקשה", "סליחה",
כמו שיש לומר כהלכה
במשפחה טובה ומנומסה.

אך אז לא שיערה בנפשה
שזה ייהפך למטבע לשונה.

כיצד אסביר, כיצד קרה,
שילדה שמהוריה זה עתה נקרעה
והובאה למשפחה זרה
אומרת, כמו בשגרה,
"שלום", "נעים להכיר" ו"תודה"?
על מה?
על המעיל שתלו לה?
על ששאלו מה שמה?
על שלביתם הביאו אותה?
לא בהכרח לפי סדר זה
אך זה כבר לא משנה.

כשאחותה את האמת לה הסבירה:
שהוריה האמיתיים מתים,
כי אלה, שזה עתה הגיעה אליהם,
וגם ההורים המחביאים
שזה עתה מביתם הגיעה,
כולם, כולם סתם "שקרנים",
אינם, ולא יהיו לעולם,
לנו להורים!

ענתה הילדה "תודה",
בתדהמה אמנם,
על ה"אמת" שאחותה סיפרה לה.
גם כשהייתה עצובה,
גם כשהייתה נוראה הידיעה,
גם כשהילדה חשה
שזאת האמת
ומושג המוות
לא הבינה.

כשלמחרת הסדר, בחג הפסח,
קטפה בדמעות-געגועים פרח,
ואמא בגלל החג צעקה,
כבר ביקשה הילדה "סליחה".

כשגדלה, ביקשה כל יום סליחה
מאחותה, כי חשבה שזו רגזה,
וחשבה שכך תפייסה,
ושזה יפסיק את כעסה
ויקרב אולי את אהבתה.
כשאמא זעמה
דבר דומה אמרה:
"סליחה, סליחה"
אך אין מחילה,
כי אמא קשה הייתה
וכך אמרה:
"תחשבי על דבריך ומעשייך
מראש - ולא תצטרכי
לבקש סליחה".
לבקש מאמא
סליחה לפעם הבאה
זו הייתה "ברכה לבטלה".

ואז "התפוצצה פצצה" חדשה.
שאלה אמא בבדיחותא:

"למה לא נולדתן בנים?"
ולא הבנתי את מהות השאלה,
אז פפי בחינוך התערב ואמר:
"סתם אמא אמרה".
אך לא כך הדבר היה
וזה חזר על עצמו לעתים קרובות
עד שנודע לי דבר הסוד.

מסכנה אמא,
במלחמה מתו לה שני בנים
והייתה רוצה בכל לבה
כנראה לא בנות אלא בנים.
אמרתי בלב, לא העזתי בקול,
לנגוע בנושא
"סליחה, אמא. סליחה, אלוהים,
אבל אני בת".
מה היה לי כבר אֶכַּפֶּת
לשמח אותה,
להיות בשבילה נָהָה.

הייתי בת שש וחצי
ואבא ואמא "מחבוא" באו לבקר.
הלכתי אתם לטייל
ביער המקסים של האג.
שיחקנו משחק שלא מעייף את אמא
כי הרי הייתה כל הזמן חולה-מחלימה.
וכשרצתי ורציתי שיתפסוני
כתמיד, ויחבקוני וינשקוני,
חשוב לציין שאמא
מעולם לא נישקה
בגלל המחלה,
אמרתי פתאום:
"אבא - אני אוהבת אותך
הרבה יותר מאשר את אמא".
אבא הזדעזע,

אמא החלה בוכה חרש
ואני החילותי לבקש סליחה בנשיקות,
במילים ובאין ספור ליטופים,
ובחיבוקים - הם לא נתרצו לפיוסים!
הסברתי בגמגום:
"אמא לא נמצאת אף פעם",
הרי הייתה בסנטוריום
רוב זמן שהותי שם במחבוא,
ואבא גידלני, והמשכתי בבכי מר:
"אמא לא רוצה לנשק אותי
ולא רוצה לחבק אותי קרוב".
התיישבנו שלושתנו על גזע עץ
ואבא אמר:
"כשתהיי גדולה תביני
שאמא אהבה אותך אפילו יותר ממני,
אבל הרופא לא מרשה לה
חיבוקים ונשיקות.
גם לא לי,
לכן אני מקבל ממך
ואני נותן לך כל היום.
הבנת, ילדתי?"
הנהנתי בראשי,
וחרש סליחה ביקשתי.

כשעליתי ארצה
וטעיתי בעברית, אמרתי "סליחה",
"ציפורנים" במקום ציפורניים - שיש לגזור
"שלוליה" במקום "שלולית",
אלפי פעמים ביקשתי סליחה
על שטויות, כי צחקו הילדים.

ואמרתי תודה לדברים
שאנשים בארץ (אז)
להם לא היו רגילים,
כמו לומר לנהג באוטובוס "תודה"

על החתמת הכרטיסייה.

פעם אמרו לי שני אנשים
בעיניי מאוד נחשבים.

אמר הראשון:

"תפסיקי כבר לבקש סליחה

מכל אחד על כל דבר,

שהרי אף אחד ממך

לא מבקש מחילה".

והשנייה אמרה:

"די כבר עם התודה והבבקשה".

ואז בלב זכרתי שהרבה פעמים,

כשלא הייתי ילדה טובה

בהולנד, אמרו לי אנשים:

"את צריכה להגיד 'תודה' שבכלל

נשאת בחיים",

וגם:

"את צריכה לומר 'תודה'

שיצא לאמא שלך

לא לקחת אותך

אתה למחנות,

כי משם ... לא חזרו..."

כולי הייתי בת שבע!

הדחקתי את זה

וזה התאים לי להדחיק אז ...

ועכשיו זה יצא

ואין יותר מוצא.

ואחרון-אחרון עצוב,

לא הפסקתי לבקש

סליחה מהוריי,

סליחה שלא נשלחתי

אתם לסוביבור.

ולא הפסקתי להודות,

ושוב "תודה וסליחה"
לאומץ לבם
שמסרו אותי
לידי המחותרת
להצלת נפשי.

לא הפסקתי לבקש
מפפי על קברו סליחה,
כי היו לי כלפיו
הרבה רגשי אשמה,
ושוב "סליחה".

אביב הגיע פסח בא

אפריל 2004

ושוב מתקרב החג
חג הפסח
שבו הסדר המפחיד,
חג המרור - חג ה"דרור" -
בגלל העבר שהרטיט
לב ילדה קטנטנה.
פעם, לפני כשישים שנה,
כשהיא את המהומה
לא הבינה,
כשהיא "עירום ועריה"
מכל היקר לה,
שבאכזריות נלקחה
ומהוריה האוהבים
נקרעה
לטובתה ...

וכל מה שקורה באותו הלילה
רק מחמיר מדי שנה
את החוויה הנוראה
את הסיפורים סביב השולחן
ואת מראה הקערה
של אותו אירוע שאז אירע.
ככל שעוברות השנים
כך פחות ופחות מבינים...
כי זה היה לטובת הילדים...
וכמובן "מפספסים".

ואז אמר אתמול
ליל שבת, השלושה באפריל 2004,
אדם שאני מאוד מעריכה:
"את הדברים לא כמוך אני רואה.
אני חושב לגמרי שונה,
אני שם את הכול מאחוריי
ומסתכל רק לפניי.
כך יכול אני לחיות
ואת הטוב כמובן לראות,
ויותר ויותר ליהנות
מכל הברכות".

חשבתי בלבי
מה אם איני יכולה?
מה אם ניסיתי בתאוריה?
מה אם כל זה אני כבר יודעת?
הדברים היפים כבר ניסיתי להפנים
ונשאר אצלי רק מוטפים?
ידעתי אותם, ניסיתי אותם,
חשבתי אותם, רציתי אותם
בכל מאודי ואיני יכולה
ואיני יודעת מה הסיבה.
למה אין בי הכוחות לאמונה?
למה אני ממנו בזאת כה שונה?

לילה לבן

דמעה אחר דמעה מעיניי זולגות
את צרות עמי על גבי
אנוכי נושאת,
כמעט בכל בית בישראל
יש יתומים ואלמנות
וילדים פלשתינאים עדיין
מנסים להתפוצץ...
אמונה, אומרים,
עוזרת פלאים,
אך מאין תבוא האמונה
אשר נלקחה לפני שישים שנה?

נלקחה פעם לפני שנים
יחד עם הנספים
במשפחתנו בשואה
בתקופה הארוכה
בה לא שאלו את דעתי
כי הייתי רק "קטנה".
ואם את דעתי היו שואלים,
תהיתי אין סוף פעמים,
בוודאי לא הייתי מאמינה,
כי הכאב הצורב
הדווי של הנטישה
הוא פשוט נורא,
ממש כמו רגל שנקטעה
ובנוסף גם יד
וכן הנשמה
מצולקת נשארה
לעד...

ערב פסח

2004

ושוב לילה בלי לישון
ושתי בנותיי אומרות לי היום
שהן אוהבות אותי המון!
שתי חברות,
אחת ותיקה
אחת חדשה,
שתיהן ללא הרף
נוטעות בי תקווה.

הערב צפוי שולחן ליל סדר,
סביבו יסבו
שתילי הזית ששתלנו,
שתילים ארבעה ובני זוגם,
סביב שולחננו עם ילדיהם
מגדול ועד קטון
ואני ליד המחשב יושבת
בוהה בחלון ...

כבר עולה השחר
כבר צל העצים נראה
עוד רגע קט יישמעו הציפורים
בשירים שמחים ...

למה לא אוכל להיות כמותן
בין הפרחים בגינה?
האם כמותן הייתי
מוצאת שלוה?
למה ערב פסח
כל שנה חוזר ובא?

פסח

2004

ושוב עבר ליל סדר נוסף
השנים חלפו
הפכתי עוד דף.

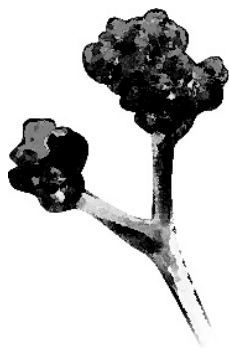
ושוב ישבו כולם שמחים
ושוב כולם כלא יודעים.

ושוב הכול עבר רגיל
ושוב מלא שמחה וגיל
ומחשבות והגיגים
נדחקים ומודחקים.

ההגדה מסופרת לילדים
המבוגרים מסבירים ונהנים
מחוכמתם של הקטנים.

ובלבי - המחשבה
מה עם הילדה הקטנטנה
שאז ישבה וכה סבלה
והייתה רק בת ארבע.
ועתה
למה אינה הופכת
לסבתא מאושרת?
שאת ברכותיה מעריכה
ולאלוהים סוף סוף מודה?

ושוב עולים רגשי אשמה
אינה יודעת להכיר תודה.
על מה שיש לה לאשה
שתסתכל היא מסביבה,
ותבין - שפר עליה גורלה...

כנף שבורה

כבר זמן רב כל כך
הכנף שבורה
הציפור מרחפת לאט
ושוב לעוף מנסה,
נחושה לעוף בדרך
שבה רגילה הייתה
שנים כה רבות
שבה את גוזליה גידלה.
אך כיום העייפות והכאב
כה מגבילים אותה,
מה כבר קרה לכנף
שבציפור בגדה?
הרי קוראות לה משימות
קוראים לה גוזלים,
שנולדים מהדור הבא
מגוזלים של החיים
החדשים,
המסמלים את התקווה
של זה שישים שנה!
אך העבר הרחוק כל כך ...
לא נותן לה לציפור
להמשיך במשימותיה ...
הכנף כבר נשברה
ואיך תשוב
לעוף בדרך הרצויה
והיא כה פגיעה!

ישראלים פליטי שואה

2003

הם אומרים לי:
"את יודעת מה עשו בשבילנו
הגרמנים בחמישים השנים האחרונות?
הם, שאת המדינה בכסף בנו,
אילולא הם
אולי לא הייתה נראית יפה כזו! "
כך האנשים אמרו...

"את אינך מודעת
כי אחרי הקמת המדינה
בוודאי נולדת,
אך אנו יודעים וראינו
כי כל השנים
בן גוריון וכל המקימים
היו עדים,
אילו לא הגרמנים
לא הייתה המדינה נראית
איך שאנו היום נראים".

לא האמנתי למשמע הזוועה.
אחרי שתיקה ארוכה
פתחתי עליהם פי ואמרתי:
"לולא וכו' לא היו מושמדים
שישה מיליון יהודים
שאתם לא מבינים כלל
כנראה את התוצאה".

ולאיש פניתי והוספתי:
"ולגביי - אל תעז אפילו לומר מילה
ואם כבר בחוצפתך,
אז אני נולדתי בשואה
באירופה הכבושה,
ומשפחתי כולה
בידי גיבוריך נרצחה".

"ולכן אתה דום!
אל תעז לומר מילה על הגרמנים
כי לעולם לא יפצו על חלקיק
מהמעשים
כי בשמיים לא סולחים!"

היום בחנות המתנות

היום בחנות המתנות
נכנס זוג מבוגר מתנה לקנות.
הסתכלו וחיפשו ומצאו מתנה
סט קערות "מה זה יפה!"
"ממש מעשה אמן", כך אמרו,
והמשיכו: "הצבעים, הדוגמה היפה
בוודאי רוזנטאל או בוואריה".

חייכה המוכרת ואמרה:
"אכן, התוצרת משובחת
חברה גרמנית
כמובן הכי טובה.
רואים שאתם בעלי הבנה.
אין כמו התוצרת הגרמנית לשבחה".

התחלחלתי,
בלעתי רוק ואמרת:
"אכן, אין כמו הגרמנים,
כך שזה מתאים".
"לא, את לא מבינה,
גם אנחנו דווקא
עברנו את השואה",
אמר הקונה,
"ואנו מבינים את הכוונה,
אבל יש גבול.
צריך להבין,
יש זמן שצריך להתחיל
אפילו לסלוח".

כשזרקתי לו מבט שאמר
אלף מילים ...
אמר: "התכוונתי" ...
צעקתי: "אמרת לסלוח?
אתה צריך מכאן לברוח!"

הם עזבו את החנות.

שלושה גברים במעלית - ואנוכי

זו רק ההתחלה
רקע: רודוס, מלון פאר (מעלית ומאחוריה
לובי צופה לים התיכון)
שפות הדיבור: גרמנית ואנגלית לסירוגין.

הגיל המשוער של הגברים: כבני שבעים,
שבעים וחמש, אולי קצת יותר,
הרי גיל האדם הפעיל עולה בדורנו, והרי גם
אני בסביבות השישים!

הם לבושים חליפות הדורות.
על פי המבטא הם ספק אוסטרים, ספק
גרמנים.
נראה לי - אנשי עסקים.
אלגנטיים, למעשה ספורט אלגנט.
שיער צבוע לראשון; לבן, גלי, ארוך במקצת
לשני;
ואילו השלישי קירח, אך זה ממש הולם
אותו!

לפני כניסתם למעלית, באותה קומה
שבה חיכיתי במקרה גם אני,
הסתכלנו - הם עליי ואני עליהם -
וכבר הגיעה חרש המעלית, נפתחה
ונבלענו בתוכה ארבעתנו.
הייתה זו קומה מספר שש,
קומת העסקים המפוארת,
שמעליה המסעדה, מרפסת השמש,
השיזוף והבריכה.
ממש לפני "היבלענו" פנימה אומרים
שלושתם "ביטשיין" שפירושו

"בבקשה",
כדי לתת לי להיכנס ראשונה -
לפניהם כמובן.
נימוסים או לא?
אני נדה לאות תודה ולא מוציאה הגה מפי
ונכנסת. נבלעת במעלית אחרי השלושה.

אני לשמן הקירח: "בן כמה, אדוני?"
הוא נדהם, ספק מהחוצפה, ספק מהתעוזה!
"אני בת חמישים ותשע וחצי - ילידת 1942
הולנד הכבושה דאז,
ואדוני היה בוודאי בן שש-שבע-שמונה
בערך?"
והוא עונה בטון קר: "בן שנים עשרה".
"אז אדוני בוודאי זוכר
מהתקופה שנולדתי -
מה היה אז בגרמניה ושכנותיה
בלגיה, הולנד, פולין וכד'
ובת בריתה אוסטריה, ארץ מוצאך,
אני מניחה?"
"אה", הוא עונה, "אלו היו זמנים אחרים,
את לא תביני גם אם אסביר לך כל השבוע!"

הם יוצאים מהמעלית שותקים
המומים מאותה חוצפה, מאותה תעוזה
של אשה כביכול תרבותית -
למעשה גסת רוח בהתנהגותה
שאפשר היה לסובב אליה את גבם
ולא להעיף בה מבט שני עוד לעולם!

אבל כנראה השיחה הזאת
נועדה להתקיים!
ומשום מה התרחיש היה שונה:
ארבעת האנשים המשיכו לתוך הלובי
כאילו נועדו מלכתחילה להתכנס יחד

ולשוחח - והתיישבו ליד שולחן
עם כורסאות רכות
פונות לים התיכון המרהיב התכול -
מיליון מילין הרחק מהמקום
שבו התרחש נושא השיחה.

"ובכן, גברתי", פנה אליי שוב הקירח,
"מה ברצונה לומר או לשאול בדיוק?"

"יכול אדוני לומר לי, כי כבר נשכחה
התקופה אצל רבים,
וכבר עברו הרבה שנים,
בוודאי אביו של אדוני",
משכתי את השאלה,
"נלחם בגרמנים, או שמא לא כך הדבר?
האם בכוונה לא פירטת?"

"תראי", ענה לפתע בגרמנית,
הניח שאני מבינה,
"את מבינה", הוא גמגם,
"אז זה לא היה כל כך פשוט להתנגד
ניין- זישר ניששט", כלומר בוודאי שלא!

פתאום השני נכנס לדבריו באנגלית
כדבר הטבעי ביותר בעולם

"One risked his life you know".

"Of course I know. One risked it,
a second sacrificed it, and another was
'just' gassed in the gas chambers!
My parents were that 'lucky'
and my baby brother and
the other hundred and sixteen
members of my family".

"אך מצד שני הם לא היו לא אמיצים
ולא גיבורים!
אך מה אתם אשמים בעצם?
למה אני שופכת לפניכם את לבי?"

המשיך השני (בעל השיער הלבן)
"את יודעת, אני ממש מאוד מצטער,
אנחנו הרי היינו ילדים
אז מה יכולנו לעשות?
אבי דיבר על זה הרבה באותה תקופה
ואמר שאז נהנה מזה,
אך כעבור עשרים שנה
אפילו לא הבין כיצד יכול
היה לעשות מעשים מעין אלה שעשה".
לא פירט - והוסיף: "נוח היה ללכת בתלם
וכולם ידעו ונהנו ...
אמא אמרה לו: די!
עברו הזמנים ההם.
היום ימים אחרים,
הגיע הזמן לעבור הלאה!"

התערב הראשון
שעד כה לא אמר מילה
והוסיף:
"אני הייתי מבוגר יותר ובחרתי
להיות בתנועת 'נוער היטלר' האוסטרית.
פשוט מצאו חן בעיניי המדים!
מה את חושבת שידענו משהו על
תאי גזים? ובנוסף
לא תמיד כל דבר שאומרים הוא 'ככה'.
מוסיפים קורט מלח
ומורידים שניים".

"זו לא 'הכחשת השואה',
שואה זאת מילה שנדבקה
וצלצלה יפה והתאימה
להקמת מדינת ישראל,
ולבניית כבישים והנחת גשרים
באמצעות פיצויים ששולמו
על ידי משלם המסים הגרמני!
ובן גוריון היה איש פיקח,
ועכשיו אחרי חמישים שנה
תראי את הפלשת'ינאים המסכנים.
אני לא רוצה
להתחיל פה עוד נושא,
את יודעת!
אין צורך שאדבר על זה".

"ועכשיו: אבי היה חלש אופי.
הוא לא השתתף בכלום.
הייתה לו חנות לכלי בית
מכר למי שקנה.
אני, כמו שאמרתי לך,
אהבתי תמיד action.
היום שיש לי פרספקטיבה
אני מבין
שבכל שניים-שלושה דורות
השולט או השליט מתחלף.
היום, הנכד שלי האחד
הוא ניאו-נאצי ומכחיש שואה,
ואילו השני דתי מאוד,
כומר קתולי!
הוא מאמין בעם שלכם
כעם הנבחר ומדבר
על לבו של אחיו,
ללא תוצאות. את רואה,
מאותו בית שניהם!"

"לעת זקנה אני מרגיש
שגם אני אהיה דתי אולי.
אני מתחיל להתקרב לאלוהים.
תראי, את למשל יהודייה.
את ומשפחתך לא אשמים,
כל מה שקרה לא הגיע לכם!"

"נשמע שאני מבולבל?
אני חושב שאכן כן!
מותר לי, נכון?
לך מגיע כל טוב,
חופש נעים ברודוס!"

"דרך אגב אני אנער את הנכד שלי
כך שסוף סוף
יראה את הדברים כפי שהיו!"

שלושה גברים במעלית ואנוכי - המשך

הייפגשו קבוצת אנשים זרים בלתי אם
נועדו?

לא המשכתי את תוכניותיי לאותו יום
ולבעלי לא סיפרתי הדברים
כי בראש לי הסתבכו.
חשבתי וטיילתי לי
וביקשתי לבד להיות.
לחשוב רציתי,
יכולתי רק בתקרה לבהות...

איך ייתכן, חשבתי,
שהייתה לי החוצפה
לתקוף אנשים זרים לי,
שאינני מכירה?
ואפילו - אם במקרה
כך יצא - שזה היה ספונטני
ולא בכוונה,
איך הטחתי בהם דברים
כשלא ידעתי אם הם
בכלל אשמים?

וכנראה רצה המקרה או הגורל,
ואולי זה היה מזל,
שהשיחה בכלל התגלגלה
כי מלבי אבן ירדה...
כי מזמן עם "רוצחים דמיוניים"
לְדַבֵּר חלמתי...

ואיך בחופשה ברודוס
פתאום לא נדמת,י,
כשבמעלית
ראיתי את שלושת הגברים
המכובדים!
וכאלו ראיתי את מי שחיפשה
נפשי כל השנים...

כי כשביקרתי לפני ארבעים
שנים במינכן, בכנס מקצועי,
אמנם רק ליממה,
ורוחנית הקאתי בשהותי שם
את הנשמה...
ועזבתי לפני סוף הכנס
את האדמה המקוללה,
הבנתי שכל גבר בגיל המתאים
היה בעיניי בפוטנציה רוצח
של אחי וההורים...

מאז חלמתי
על פגישה פנים אל פנים
ועל שיחה עם ה"אשמים" המדומים!

בלילה בחלום

אותו לילה הופיעו השלושה בחלום.
בנימוס, כיאה, בירכוני לשלום,
אמרו לי המון דברים
שהתבלבלו לי, אך נזכרתי פתאום:
האוסטרי ואחר כך גם שני האחרים
אמרו לי: "גברת נכבדה,
בשם הנאצים אנחנו מבקשים מחילה".

ואני נאלמתי לרגע בחלום
וענית:

"מצטערת, אין לזה בשום אופן מקום.
העם היהודי לא יכול למחול
גם לסלוח לא יכול.
לא על דם של תינוקות,
לא על כל הדמעות,
לא על השמדה של עם,
לא על חצי מיליון אימהות
שמסרו התינוקות.
לא על כל הילדים
שלא נשארו להם חיים,
לא ילדות, לא הורים,
לא סבתות ולא סבים".

"ומי אני בכלל שאקבל
מחילה או סליחה
על שישה מיליון יהודים
שנספו בשואה?"

הורידו ראש,
השפילו מבט,
ויצאו מן החלום בלאט...

בבוקר הבא - אנה אני באה?

לאכול אני לא חפצה,
רק לשתות קפה בשקט אני רוצה,
ואני יושבת בשולחן עם בן זוגי
ומי השלושה שבאים לקראתי?
אולי יודעים על חלומי
ובאים לשתות קפה עמי?
לא, רק לא זה! אמרתי בלבי.
מספיק היה הלילה בשבילי.
אך הם חיכו שאציגם בפני בעלי
כי נשאר בהם כמובן.
הנימוס האוסטרי-גרמני!

בעלי, שלא ידע דבר, חשב שהדבר מוזר.
מציגים עצמם שלושה גרמנים
ואינם יודעים לכאורה
שאשתו עליהם לא סיפרה דבר.
אמרתי בקצרה עד כמה שאפשר,
שאתמול נפגשנו בלובי
ודיברנו על העבר.
בעלי, ששונא לדבר על גרמניה ארץ לידתו,
שאל בתמימות על איזה
עבר מדובר.
באי-נוחות אמר הקירח:
"על תקופת הנאציזם", כך התבטא,
ובעלי ממש קפא!
בוודאי הרגיש חלחלה.
איך לא אמרתי לו מאומה?
לכן - הבין - הייתי אתמול
כה שקטה!

ואז האוסטרי אמר: "יש לך
אשת פלאים.
היא יודעת איך לנגוע
בלב וברגשות של אנשים!
הנה אנחנו אפילו התקפנו אותה.
הורינו או אנו, חלקנו,
בתנועות נוער של היטלר היינו.
ודבריה של אשתך ריגשו את לבנו,
ולא עצמנו עין עד
השעה שלוש בלילה!
ודיברנו עוד ועוד
על אודות דברי אשתך.
אני מקווה
שאתה בה גאה!"

שתק בעלי ולא ענה
והתפלאו בוודאי

שכאילו לא נהנה
מהמחמאה.
אישי היה שקוע במחשבותיו.
נזכר בליל הבדולח ושכמותו,
במקומות מחבוא שונים
ובאירועים מפחידיים
שקרו לילד קטן בזמנים רעים...
הוא ודאי חשב על הגברים הזרים,
אז נערים,
כשהם ראו את אביהם
חוזר הביתה מה"עבודה",
או שחזרו בעצמם
מתנועת הנוער הארורה!
ותמה בן זוגי, אולי,
איך לא סיפרתי לו דבר
בכל הערב והלילה שעבר.
ובוודאי ידע בלבו
כי הייתה לי השתיקה
קשה מנשוא...

והם הסתכלו עלינו,
מחכים להזמנה,
וזו מאתנו פשוט לא באה!

ואז אמרנו פה אחד:
"נעים היה להכיר,
חופש נעים בארץ היפה,
נצלו את השמש עד תומה!
כי בארץ מוצאכם
אין היא בנמצא
בוודאי לא בזו העונה!"
אך הם לא בקלות ויתרו,
והתיישבו.
"עוד רגע", אחד מהם אמר,
היה לו כנראה עוד מה לומר.

"רצינו בכל זאת ללבן דברים
אחרי דור וכל כך הרבה שנים".

"אני מציע", אמר זה
שעד כה לא פצה פה,
"שנשב ב-lounge של קומת הנוף
ונוכל להביט על הים והחוף!
ולשוחח בנעימים".

דבר זה לנו מאוד לא התאים!
הסתכלנו זה על זה
ובלית ברירה
אמרנו בפשטות: "או-קיי
עוד כשעה נתראה".

הלכנו לחדרנו
וסיפרתי לבעלי
את שביום הקודם קרה.
הוא נדהם מתעוזתי,
ועוד יותר מהניסיון
להגשים חלום ישן מהדמיון,
שהפך לשיחה ללא מטרה?
אך מה שהרתיחו ממש
שהסכמנו לבוא לעוד מפגש.
"אני לא בא", אמר ופרש.
הוא ממש איבד את עשתונותיו
וצרח: "אני לא אפגש אתם"
ומהחדר בטריקת דלת ברח...

חשבתי וחשבתי על תגובתו העזה
ובלבי התחוללה ממש סערה.
לא אפגוש אותם לבדי
אך אומר להם הסיבה
אשר בלבי!
ויהי אשר יהי!

הפגישה ב-lounge

לאחר בדיוק שעה
התקיימה הפגישה היעודה.
התחלתה הייתה צפויה
מבחינת מיקומה,
ובהתאם לכך הפאר והנוף שנשקף
מהחלונות הממוזגים
במלון חמשת הכוכבים!
הגברים הזמינו בירה,
גם כן בחירה צפויה,
ואני דיאט קולה
כנ"ל - אני רגילה.
מה שלא היה צפוי -
הן מילות הפתיחה.

הם הם שביקשו את השיחה
ואנחנו לא היינו מוכנים לה,
בוודאי לא אחרי השיחה
שבינינו קודם נערכה.

לכן אמרתי בלי להתיישב:
"סיפרתי לבעלי
רק עכשיו הדברים מאתמול
ולדבר אתכם מרוב אמוציות
לא הסכים!
הוא החליט הביתה במטוס
הראשון לשוב
ולשכוח את האפיזודה
לבלי שוב".
הם קמו מתוך נימוס,
ואני לא ידעתי איך משם לנוס,
אך רצתי סמוקת לחיים
ולבי דפק בחוזקה
מעוצם החוויה!

בדרך הקצרה הביתה החזקנו ידיים
וידענו שעשינו את המעשה הנכון.
לא היה צורך במילים,
כי אנו זה את זה מבינים
ובחוויות השואה שותפים!

מזג האוויר

המקור: קול ישראל
הטלוויזיה הישראלית

השמש יוקדת
האדמה רועדת
הפלנטה פוזלת
לפלנטה אחרת
החום משגע, מטרף,
ממית, כמעט שורף
הורס.

אנשים מתעלפים
בתי חולים מאשפזים
נותנים עירוויי נוזלים
והביתה משלחים
תינוקות וזקנים
שהוחזרו לחיים
בעזרת הנוזלים.

ובמקום אחר בעולם
ביבשת אחרת -
שיטפונות!
אשה בודדה
איבדה את ביתה
זועקת ואיש לא שמע
מפני הסערה...

משפחה נסחפה
מכונית התהפכה
ארבעה אנשים מצאו
את מותם.

המים עלו
על גדותם
המים שטפו, הרסו,
עקרו עצים
וכל שבדרכם.
אנשים מצאו מפלט
או שהלכו מן העולם!

דני רופ ושרון וקסלר,
עם חיוך כיאה
מקריאים את
מעלות החום של היום,
של היום שהיה
ושל היום הבא - כאילו כלום
בעולם לא קרה.

וכך היה לפני
שישים שנה.
העולם שתק
ו"השוחט שחט"
והקִּבְּח קרה
גם שם בשואה
שום דבר לא השתנה!

שרב

שרב עכשיו
נורא ואיום,
איזה חום
העולם הפך
כולו גיהינום.

אומרים זקני צפת
והחזאית גם,
חמישים ושתיים שנה
כך לא היה.
חום כזה
לא זז עָלה!

חום איום
היה היום,
המעלות טיפסו
לאן שרצו
מעלה מעלה
ולא פסקו.
ליד עמק בית שאן,
במקום שנקרא "גלגל",
לא היה מזל.
ארבעים ושבע
מעלות, כך אמרו,
הזקנים של צפת
אפילו לא שמעו...

החיות התעלפו
האנשים התלחשו
או "התמזגו"
או התעלפו
הקשישים והעניים
המסכנים -
יעזור להם האלוקים!

הגינות נבלו
הפרחים מתו
שריפות פרצו
ויערות כלו.

ונזכרתי בדברי האיש מהמחנות
שסיפר שהחום בקיץ
היה גרוע מהקור בחורף,
כי צריבת החום
התערבבה בצריבת המכות.

איזה יום עצוב היה היום
איזה חום
ומחר, מחר -
אותו דבר.

הדמעות שיבשו

מזמן יבשו הדמעות
במקומן באו נשיקות
חיבוקים וניחומים
והרבה דיבורים.

בעקבות הכתובים
כל כך הרבה תגובות
שיכולתי לעכל
ואפילו לקבל
דברים שנבלעו
בימים עברו...

בחשכת הלילה
בכרים במיטה,
במקום בו התחלקו
עם אוהבים במשפחה.

ואם בכל זאת באה דמעה,
להתמודד אחרת
אני יכולה,
וזה טיבה
של שיחה מיטיבה
שבאה מתוך
הקריאה והכתיבה.

שמחות

שנים עברו
והרגשות לא השתנו
והכאב לא חלף
והכאב לא עזב,

אך עם הזמנים
הילדים מתבגרים
ועמם השמחות.
הולכים ורבים
לידות ובריתות,
פדיוני הבנים,
בת ובר מצוות, ועוד
אירועים משמחים,
תודה לאל,
כמו בגרות וגיוס
כאילו באים להם
ללא היסוס ...

על כן הגעתי למסקנה
לתת לחיים לזרום להם
כמה שאפשר בשלווה ...
כי מה עוד אבקשה,
מלבד בריאות, נחת
והמון אהבה...

העץ החדש

הצורך הגרמני תכנן כידוע
להשמיד כל זכר לעם היהודי,
אך ה' רצה אחרת,
ולכן בעזרתו גדל עץ!

הילדה הקטנה
ואחותה בת השבע
ניצלו מן התופת
בזכות אֶמֶן,
אצילותה
ואומץ לבה
למסרן,
ואת אחיהן ז"ל התינוק,
למשפחות לא יהודיות
על מנת לשמרם,
לתת להם סיכוי!
איזה אומץ היה צריך!

בבוא היום השרישו
השורשים באדמה
והחל לצמוח עץ קטן אך איתן
לא בקלות אך בנחישות!
העלים הוריקו, והעץ גדל,
ועוד ענפים צמחו כיאה
לעץ מוצלח עם שורש עבה,
והנה פירות.
לא זה מה שתכנן הצורך,
אך מתנה, תקווה ונחמה
לאבא ואמא
במרומים ניתנה!

גיד פשתלי זיתים סביב

ונולדו מירי ומתי
וירום ומוריה,
ושלומית וגילת
ורחלה
וירמיהו ואלחי.

והנה עוד נס:
למירי נוסף בן זוג, הלל,
ולהם נולדו:
עדיאל וטל וכן נתאי ורנן.

למתי בת זוג, בלהה,
ולהם: אורי, מירב, איתן ורותם.
לשלומית ודרור: רז ואריאל
גיל-עד, יונתן ושיר.

לגילת ואמיר חמישה ילדים:
שחר ורועי, עדי הנסיכה,
ולבסוף התאומים המקסימים
יובל ודניאל.

ולירמיהו ושמרית - נולדה יהלי.
לירום ושרה נולדו טופז,
טוהר ועומר.

למוריה ורן: אור וספיר,
והבנים תומר וכפיר.
לרחלה וגיל - רועי ונעם הקטנה.

ולאלחי ומיכל, אחרונים אחרונים חביבים,
מרדכי, בניה וציון הקטנה!

איזו תפארת, לאחותי ולי,
גלריה של ילדים, ונכדים,
כולם יראים את ה'

וכולם אימצו את האמרה:
"אם אין דרך ארץ, אין תורה" (מסכת אבות,
פרק ג', משנה כ')

וכולם מכבדים את הכול!
חבל שאבא ואמא לא ראו
את פירות העץ החדש,
האילן המפואר, ויופיו של העץ
"עץ החיים".

תודה, אלוהים!

אנחנו והנכדים

"בהר מרום ישראל, אשתלנו, ונשא ענף ועשה פרי, והיה לארז אדיר"

מי יקרא את השירים?

כשסיפרתי לאנשים שונים
שאני מוציאה לאור
את הכתובים,
שאלו רבים,
למי כתבת את השירים?

התשובה לא הייתה פשוטה
וגם לא שלמה
והשארתי חלקי תשובה בתוכי
להתמודד רק עם עצמי.

וידעתי עד מהרה את התשובה,
והיא לחלקים חולקה
כי כך זרמו לי השירים
בחודשים הראשונים.

ראשית כתבתי בלי לאות
בקצב רצחני _ מות,
משהו כמו חמישים עמודים
בכשלושה חודשים.
רק אז חשבתי על ילדיי
ואמרתי לעצמי "זה לא די".
כתבתי עוד כשנה
וגמרתי לכאורה.
הגעתי אז למסקנה
שלא היטיבה עמי
מלאכת הכתיבה
ונשארתי חנוקה.
דיברתי עם המקורבים
אליי ביותר,
והם אמרו לי לא לוותר,

"זה מסמך לדורות"
וכך אכן הרגשתי זאת.

עברה כמעט עוד חצי שנה.
שוב כתבתי בלי הפסקה,
הראיתי לעוד אנשים ופניתי
להוצאה.

ההחלטה, היום, והתשובה,
במלאות שישים שנה
לשחרור מחנות המוות
אושוויץ-בירקנאו
הידועים לשמצה,
שהמסר יהיה
אבן מצבה
גל-עד לנספים
שהיום כל העולם
בטקסים זוכרים.

27.01.2005

סדר השירים

61	המכתב <	9	"והגדת לבנך" הגדת פסח <
63	על ערש דוויי <	12	אמי זכרונה לברכה <
69	האיש "הזר" <		הקדמה מסודרת לדברים <
70	ערב פסח וליל הסדר <	13	מבולבלים <
76	הפרח בגני <		"מילים מילים - <
78	נכדי הקטן <	16	בראשו הקודח" <
	הסבא והסבתא שלילדה <	17	נפשי <
79	לעולם לא היו <		בחשכת הלילה בנינת <
80	פרת משה רבינו <	19	הרחוב Zeestraat <
82	הבובה המסכנה <	24	לאבא <
83	כיפה אדומה <	27	הטבעת <
84	הדרך לשינה בלילות <	28	כמיהה <
87	החוק קובע <		אפרוח שלא <
89	שלושה זוגות הורים <	33	בקע תחילה... <
	שירי ערש, סיפורי <	37	אהבת אחות <
93	ארס והרס <	39	בית ההבראה לחולי שחפת <
	המשך לסיפורים <	41	שחפת ושעלת <
104	ול"שירים שלא היו עוד".... <	43	עיניים שלי <
105	דודה קלרה <	47	הבובה והעגלה <
109	האג <	49	הכנסייה <
110	הולנד אחרי המלחמה <		אהובתי יקירתי <
112	מונולוג <	50	בכורתי הילדה <
114	הולנד <	51	בן הירקן והילדה <
115	הים <		דברים שלא <
116	ים הצפון והים התיכון <	53	שכחתי מעולם <
118	העלייה לארץ <	57	מעון לטיפול בתינוקת <

	121	העלייה לארץ: המשך
208	128	עוד חברים שאיבדתי!
209	130	רופא השיניים
211	133	שלום ולא להתראות לבובה
215	135	כוכבים נוגים
217	140	יזכור
	144	"נער הייתי"
221	147	שמע ישראל
224	150	כפייה
	155	והמחברת נשארה ריקה!
226	158	עצב
231	161	נחמה
234	162	צחוק ובכי
240	164	גן הוורדים
242	165	שלווה
243	167	שלווה - אשליה
244	169	ילדים קוברים הורים
246	171	הורים קוברים ילדים
247	173	אנשים
249	175	חבר
	178	"אדם כזה" כיצד נקרא?
251	181	שני אנשים
	183	תמימות ותום
257	185	סבתא וסבא מצד אמא
265	189	עוזרת הבית
267	195	רוקמי התחרה
269	199	בית הוריי
270	201	הילדה בחלון
271	204	אוד מוצל מאש
276		מי יקרא את השירים?